

Gorgonocephalus caputmedusae

Medusahuvud

Tagghudingar, Ormstjärnor

Klass: Ophiuroidea (ormstjärnor), **Ordning:** Euryalida, **Familj:** Gorgonocephalidae (medusahuvuden), **Släkte:** *Gorgonocephalus*, **Art:** *Gorgonocephalus caputmedusae* - medusahuvud (Linnaeus, 1758) **Synonymer:** *Asterias caput-medusae* Linnaeus, 1758, *Astrophyton linckii* J.Müller & Troschel, 1842, *Astrophyton scutatatum* Fleming, 1828, *Gorgonocephalus linckii* Lyman, 1882, *Gorgonocephalus scutatatum* (Fleming, 1828)

Kännetecken

En mycket karakteristisk art med slingriga armar som förgrenar sig, ofta till hundratals armpetsar.

Skivan är täckt av taggar och upp till 9 cm i diameter. Armarna börjar förgrenas redan under skivan, vilket kan ge intrycket att det finns tio armar. Antalet förgreningar kan vara så stort att det finns tusentals armpetsar. Arten är gulaktig eller något rödaktig, ibland nästan vit. Armtaggarna är jämna och böjda. Längs armarna sitter bälten med mycket små hakar från tredje eller fjärde förgreningen och utåt. Nära armpetsarna består dessa bälten av ett par större haklika taggar på undersidan, och runt armsegmentens översida löper en krets av ca 15 mindre hakar. Dessa hakar bildar inte helt sammanhängande bälten. På skivans översida löper två radiära åsar från basen av varje arm mot skivans mitt. Dessa åsar bildas av radialsöldarna, som buktar upp under skivans hud. Stora slitsformiga öppningar som leder in till genitalfickorna sitter längs armbaserna från skivans kant till ungefär halvvägs in på skivans undersida.

Utbredning och status

Medusahuvud förekommer längs Bohusläns kust, i Skagerrak och norra Nordsjön, vid Norges kust upp till södra Nordland, kring Shetlandsöarna, norra och västra Storbritannien samt västra Irland. I svenska inre vatten förekommer den mycket sparsamt, men den är förhållandevis talrik i enstaka områden där hornkoraller är vanliga. I våra vatten är arten endast känd från Bohuslän, exempelvis Hällö varifrån Jägerskiöld rapporterade den. Dokumenterade fynd föreligger dock endast från ett fåtal tillfällen under 1900-talet första hälft, och under de senaste decennierna har endast ett par fynd gjorts. Arten förekommer sällsynt på djupare hårdbottnar, på 150-1200 meters djup. Den kan dock finnas närmare ytan i starkt strömsatta vatten, exempelvis fjordar. Medusahuvudet påträffas ofta på hornkoraller, vilka har minskat drastiskt under senare år till följd av sedimentation och bottenrålning, och rentav försvunnit på många lokaler. Mha ROV-teknik utforskas nu tidigare icke undersökta områden, och tre nya lokaler för medusahuvudet har nyligen upptäckts. Dessutom har sportfiskare rapporterat arten vid ett flertal tillfällen. De nya fynden tyder på att arten finns inom fler områden i svenska vatten än man tidigare kände till, och den nedgraderas därför från starkt hotad till missgynnad. Arten har också observerats på tröskeln till Oslofjorden, så möjligheter till nyrekrytering i våra vatten finns sannolikt.

Ekologi

Medusahuvud lever på hårdbottnar på 85-1 200 meters djup (undantagsvis på mindre än en meters djup). Den håller sig fast med någon eller några armar vid uppstickande föremål, t.ex. horn- eller stenoraller (Gorgonacea resp. Madreporaria), och fångar förbivirvlande större partiklar och plankton - framför allt kräftdjur (bl.a. lysräkan *Meganyctiphanes norvegica*) och svanssjöpunger (appendikularier). Den brukar rikta sin översida mot strömmen och breda ut flera armar till ett slags fångstkorg. När t.ex. en lysräka fångats lindas den omedelbart in av flera armpetsar och transporteras till munnen.

Hot

Artens substrat är utsatt för betydande negativ påverkan i form av sedimentation och trålfiske.

Åtgärder

Det är viktigt att miljömålsarbetet med att minska tillförseln av näringsämnen och miljögifter till havet fortsätter och intensifieras. Trålningsförbud i känsliga områden samt inrättande av marina reservat är också angelägna åtgärder för att värna den marina miljön.

Övrigt

Namngivning: *Gorgonocephalus caputmedusae* (Linnaeus, 1758). Originalbeskrivning: *Asterias caput-medusae*. Systema Naturae, 10:e upplagan, 1: 663.

Etymologi: caputmedusae = medusahuvud; caput (lat.) = huvud; Medusa (lat.) = i grekisk mytologi en i sin ungdom skön gorgon, som dårade havsguden Neptunus med sitt gyllene hår (vilket dock, likt hennes systrars hår, bestod av ormar). När Medusa senare halshöggs av Perseus uppstod den vingade hästen Pegasos och jätten Chrysaor ur såret.

Uttal: [Gorgonoséfalus kaputmedúse]

Litteratur

Mortensen, T. 1927. *Handbook of the Echinoderms of the British Isles*. Clarendon Press, Oxford.

Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Tagghudingar-svalgsträngsdjur. Echinodermata-Hemichordata. 2013. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Författare

Malin Strand, Hans G. Hansson & Tomas Cedhagen 2013 (kännetecken, ekologi, utbredning). Hans Kautsky 2005. © ArtDatabanken, SLU 2005 (naturvårdsinformation).